

CARTIER Rotonda

Paula ERIZANU s-a născut în 1992 la Chișinău. A studiat istoria și literatura la New College of the Humanities din Londra, apoi jurnalismul la City University London. A scris despre protestele din 2009 din Republica Moldova în *Aceasta e prima mea revoluție. Furați-mi-o* (Cartier, 2011, ediție trilingvă). Cartea s-a bucurat de o mare atenție mediatică la Chișinău, fiindu-i decernate Premiul pentru debut al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova și Premiul pentru cea mai populară carte al Bibliotecii Naționale „Ion Creangă”, de asemenea, fiind nominalizată la Premiile *Observator cultural*, categoria debut. A fost tradusă în cehă și germană, și a primit premiul internațional UNESCO pentru cea mai frumoasă producție de carte a anului 2011 la târgul de la Leipzig. A urmat debutul în poezie *Ai grijă de tine* (Charmides, 2016). A participat la festivaluri literare în România, Ucraina, Slovenia și Cehia. A scris pentru publicațiile internaționale *The Guardian*, *London Review of Books*, *CNN*, *Aeon*, *Dazed* ș.a. și în publicații din România și Republica Moldova, precum *Libertatea*, *Observator cultural*, *Dilema veche*, *Scena9*, *Ziarul de gardă* ș.a. În 2019, a fost nominalizată la premiul Jurnalista de cultură a anului în cadrul competiției britanice Words by Women. În prezent este redactor de cultură al revistei online *The Calvert Journal*, la Londra.

Paula Erizanu

ARD
PĂDURILE

Roman

R o t o n d a
CARTIER

CARTIER

Editura Cartier, SRL, str. București, nr. 68, Chișinău, MD2012.

Tel./fax: 022 20 34 91, tel.: 022 24 01 95. E-mail: cartier@cartier.md

Editura Codex 2000, SRL, Strada Toamnei, nr. 24, sectorul 2, București.

Tel./fax: 210 80 51. E-mail: romania@cartier.md
cartier.md

Cărțile Cartier pot fi procurate online pe shop.cartier.md

și în toate librăriile bune din România și Republica Moldova.

Cartier eBooks pot fi procurate pe iBooks, Barnes & Noble și cartier.md

LIBRĂRIILE CARTIER

Librăria din Centru, bd. Ștefan cel Mare, nr. 126, Chișinău.

Tel./fax: 022 21 42 03. E-mail: librariadincentru@cartier.md

Librăria din Hol, str. București, nr. 68, Chișinău.

Tel.: 022 24 10 00. E-mail: librariadinhol@cartier.md

Librăria online, shop.cartier.md.

Tel.: 068 555 579. E-mail: vanzari@cartier.md

Comenzi CARTEA PRIN POȘTĂ

CODEX 2000, Str. Toamnei, nr. 24, sectorul 2, 020712 București, România.

Tel./fax: (021) 210.80.51. E-mail: romania@cartier.md

Taxele poștale sunt suportate de editură.

Plata se face prin ramburs, la primirea coletului.

Colecția *Rotonda* este coordonată de Em. Galaicu-Păun

Editor: Gheorghe Erizanu

Lector: Valentin Guțu

Coperta: Vitalie Coroban

Design / tehoredactare: Marina Darii

Prepress: Editura Cartier

Tipărită la Bons Offices

Paula Erizanu

ARD PĂDURILE

Ediția I, aprilie 2021

© 2021, Editura Cartier pentru prezenta ediție.

Cărțile Cartier sunt disponibile în limita stocului și a bunului de difuzare.

Această carte a fost scrisă cu sprijinul bursei de creație acordată de Central European Initiative și de Festivalul Internațional de Literatură Vilenica.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Erizanu, Paula.

Arđ pădurile: Roman/ Paula Erizanu; coperta: Vitalie Coroban. – [Chișinău]: Cartier, 2021 (Tipogr. "Bons Offices"). – 176 p. – (Rotonda/ colecție coordonată de Em. Galaicu-Păun, ISBN 978-9975-79-907-2).

Apare cu sprijinul bursei de creație acordată de Central European Initiative și de Festivalul Internațional de Literatură Vilenica. – 1000 ex.

ISBN 978-9975-86-492-3.

821.135.1(478)-31

E 67

O scurtă biografie a Aleksandrei Kollontai

Aleksandra Kollontai a fost prima femeie din lume care a ocupat o funcție de ministă/comisar și singura femeie din guvernul lui Lenin. Datorită muncii sale, URSS a fost prima țară din lume care a legalizat avortul; a acordat statut legal copiilor născuți în afara căsătoriilor; a simplificat procesul de divorț; a decriminalizat homosexualitatea. Kollontai a fost una dintre principalele gânditoare care au susținut că emanciparea muncitorilor trebuie să aibă loc odată cu emanciparea femeilor și emanciparea sexuală.

Se naște în 1872, la Sankt Petersburg, în familia generalului Mihail Alekseevici Domontovici și a Aleksandrei Aleksandrovna Masalina, fiică de țăran finlandez, care a făcut avere vânzând lemne. La 21 de ani, Aleksandra se căsătorește cu vărul său, Vladimir Ludgovici Kollontai, un inginer mult mai sărac decât ea. Peste un an, îl naște pe singurul său copil, Mișa.

Devine membră a partidului social-democrat rus la 27 de ani, în 1899. În 1906, se alătură menșevicilor. Doi ani mai târziu, după apariția cărții sale Finlanda și socialismul, pentru a evita arestul, Aleksandra pleacă în exil în Germania, unde organizează marșuri și activități pacifiste și feministe, apoi în Norvegia și Suedia, precum și într-un lung turneu în care ține discursuri în SUA. În 1917, revine în Rusia și susține Tezele din aprilie ale lui Lenin, devenind apoi comisar în guvernul acestuia. Fondează Jenotdel, o instituție care promovează drepturile femeilor. Părăsește funcția pentru a face propagandă de partea Armatei Roșii în Ucraina, dar și pentru a fi împreună cu noul ei soț, marinarul Pavel Dibenko, devenit comisar al poporului pentru Afaceri Militare și Maritime, care era mai tânăr ca ea cu 17 ani.

În 1922, împreună cu Opoziția Muncitorilor, prezintă Declarația celor 22 (de plângeri împotriva partidului comunist), în care critică lipsa reprezentării muncitorilor în conducere. Din acest moment, Kollontai este marginalizată și transferată în misiuni diplomatice la Oslo, Ciudad de Mexico, Stockholm. Renunțând la ideile sale, ea este singura supraviețuitoare din guvernul lui Lenin, restul colegilor ei fiind asasinați de Stalin. Dar politicile sale nu rezistă. Stalin pune din nou avortul și homosexualitatea în afara legii, promovează politici pronataliste și femeia ca mamă înainte de toate. Kollontai moare în urma unui atac de cord în 1952, la Moscova, cu o lună înainte de a împlini 80 de ani și un an înainte de moartea lui Stalin. Nu i se dedică niciun necrolog oficial și este înmormântată cu o ceremonie simplă.

O scurtă biografie a Inesei Armand

Datorită bunei cunoașteri a limbilor franceză și engleză, caracterului său, dar și apropierii sale de Lenin, Inessa Armand a fost unul dintre membrii-cheie ai social-democraților. Ca directoare a Jenotdelului, instituția din cadrul CC pentru promovarea drepturilor femeii, care a rezistat până în 1930, Armand a contribuit la aceleași politici feministe ca și Kollontai și a deschis pe lângă fabrici cantine și centre pentru îngrijirea copiilor.

Se naște în 1874 la Paris. Atunci când tatăl său, cântărețul de operă francez Théodore Pécheux d'Herbenville, moare, Inessa are doar cinci ani. Mama ei, actrița anglo-franceză Nathalie Wild, își trimite copilul să trăiască cu mătușa și bunica sa la Moscova, unde acestea lucrau ca guvernante. Datorită îndeletnicirii rudelor sale, Inessa se apropie de copiii familiei de industriași Armand. La 19 ani, aceasta se căsătorește cu fiul cel mai mare al familiei, Aleksandr Armand, cu care are patru copii. Cei doi soți deschid o școală pentru copiii de țărani lângă Moscova. În același timp, Inessa se dedică unor activități caritabile pentru lucrătoarele sexuale.

La 28 de ani însă, Inessa începe să dezvolte idei narodniciste și marxiste. Ea pune bazele unei biblioteci marxiste în Moscova. Datorită activității sale propagandistice și de organizare a muncitorilor, Inessa este arestată și deportată în Siberia în 1907. După un an, se mută la Paris, unde îl cunoaște pe Lenin și unde, se zvonește, devine amanta acestuia. Redactează ziarul Rabotnița (Muncitoarea). Predă la școala marxistă pe care o fondează liderul socialist lângă Bruxelles. Una dintre misiunile sale principale a fost să-l aducă pe

Lenin în centrul social-democrațiilor, reprezentându-l în 1914, la Internaționala din Bruxelles, în fața unor figuri precum Plehanov, Luxemburg, Kautsky, Troțki și Martov.

În 1915, Inessa Armand și Aleksandra Kollontai fac cunoștință pentru prima dată în Elveția, la Conferința Internațională a Femeilor Socialiste, care se poziționează împotriva Primului Război Mondial.

Din 1917, este directoare a Consiliului Economic din Moscova și membră executivă a Sovietului din Moscova. Devine directoare a Jenotdelului. Lansează revista feministă marxistă Kommunistka (Comunista).

Epuizată, în 1920 pleacă la odihnă în Caucaz, dar se îmbolnăvește de febră tifoidă și moare la 46 de ani. Este prima femeie înmormântată în Piața Roșie.

„La 30 de ani, omul iese din întunericul și deșertul pregătirii și intră în viața activă. E timpul să se arate, să se împlinească.”

— Thomas Mann, *Iosif și frații săi*

„Exasperarea ce ține de frustrarea triplă a acțiunii –
imprevizibilul rezultatelor, ireversibilitatea procesului
și anonimitatea autorilor – e aproape la fel de veche ca istoria
cunoscută a omenirii. A fost mereu o mare tentație, atât pentru
oamenii de acțiune, cât și pentru cei contemplativi, să găsească
un substitut pentru acțiune, în speranța că faptele umane
ar putea scăpa de hazardul și iresponsabilitatea
morală inerentă pluralității agenților.”

— Hannah Arendt, *Condiția umană*

„Așa cum a subliniat Marx, visele nu devin niciodată realitate.”

— Hannah Arendt, *Despre violență*

„Ziua de muncă de opt ore este un succes cât se poate de stângă.
Vă deranjează cu ceva această chestie? Pe mine nu.”

— Vintilă Mihăilescu, *Morning Glory cu Răzvan Exarhu*

Prolog. Aleksandra

Revoluția a-nceput mult înainte s-o vadă ceilalți. Dar s-a sfârșit mult înainte să vadă ea.

Se minte. Nu mai poate da înapoi. Vrea, pur și simplu, să rămână în viață.

A renunțat la tot – case cu slugi, soți, copii, cine în familie – pentru revoluție. Pentru pasiune. Intensitate. Idealuri. Putere. Ceva mai mare decât ea. Ceva căreia să-i aparțină. A fost acolo sus, în centrul luării deciziilor, a susținut, s-a opus, a ordonat, a văzut luptele, trădările, seducțiile, manipulările, durerile, moartea și bolile cu ochii ei, și-a dat tot ce-a putut ca să-mpingă lumea înainte.

Și a căzut liber. Și-a tocit nervii. Au început să-i tremure mâinile, pline de inele.

A meritat? Cât a reușit? A fost o greșeală? Că a trăit conform valorilor ei? Se măgulește. Că a crezut într-un singur Adevăr? Asta i-a reproșat taică-său. Că a subestimat realitățile, că s-a supraestimat pe sine, că a confundat lucrurile cum încurcă păsările geamurile cu aerul și se lovesc cu toată forța de ele, lăsând sângele să curgă pe sticlă? Trântindu-se de trotuar, printre picioarele trecătorilor...

S-a opus. Și asta i-a fost sfârșitul. Retragerea. Poate nu trebuia să se opună direct. Poate trebuia să joace mai subtil, mai murdar, să le-o ia înainte. Mâinile curate sunt legate.

În unele zile, îi invidiază pe cei morți. Pe cei care n-au reușit să vadă cum se transformă ceea ce au visat ei, ce au creat ei, într-o monstruozitate. O invidiază pe Inessa, de exemplu.

Cât din această monstruoasă e meritul ei? E și vina ei că utopia a lunecat în distopie? Când, în aproape douăzeci de ani, i-au fost șterse politicile cu radiera, una după alta. El i le-a șters. El, ei.

Inima i se zbate iar necontrolat – i se apropie și ei sfârșitul, îl simte. În mușchiul ăsta care-i sare din piept și-n oasele care i se sparg.

I-a mai rămas ceva de făcut? Mai poate corecta ceva?

Să scrie... Să avertizeze... Să știe lumea cum a fost de fapt. Ce s-a vrut. Cum s-a întunecat. Dar nici să scrie nu poate, nu trece de cenzură. Nici să vorbească nu poate, că nu știi cine e agent și cine nu-i. Doar să-și vadă viața pe dinaintea ochilor, să mai caute, încă o dată, acea cotitură unde ar fi putut salva totul. Dar câtă încredere poți avea în tine și-n povestea pe care o spui?

Moscova, martie 1952

Prolog. Inessa

Sudorile curg șiroaie. Țsta e iadul.

Moare aici, singură. Departe. Departe de copii, de Aleksandr, de Volodea, de Lenin. De el, care a trimis-o aici să se odihnească, să mai facă o pauză, după ce ea scăpase ceașca de ceai din mână pe mocheta din biroul lui. I-a zis: ești surmenată. Și-a prefăcut spaima în grijă față de ea.

De fapt îi era frică. Îi e frică s-o piardă. Vede doar rivali în jur. Orice bărbat care îi zâmbește. Care-i pune o întrebare. Care-o complimentează. Joacă și ea cartea asta. Îl cunoaște prea bine, și asta-i reconfirmă puterea. Sunt – au fost – mereu în competiție unul cu altul. Cine domină. Pentru revoluție o ține el în șah sau pentru sine? Ea nu era în planul lui, nu e în cărțile pe care le citește sau le scrie el.

Poate o exploatează și pe ea la fel de dur ca pe Nadejda. Doar că au funcții diferite. Nadejda face mâncare și-i dactilografiază eseurile, ea îi citește discursurile în conferințe. Se lasă închisă. Plasează capcane. Transmite mesaje. Ea face ceea ce alții nu pot. Nu îndrăznesc. Ea nu-și caută scuze în spatele moralității.

De ce ar fi altfel? E și el un egoist la fel de mare ca ea. Iar în jurul lor mișună îngeri. Aleksandr, Nadejda. Care dau tot. Dar marii egoiști mișcă lumea-nainte. Nu. E o scuză. Mișcă ei lumea, dar nu-nainte sau înapoi, ci o zgâlțâie după cum le e placul.

A reușit totuși. S-a aflat în centrul acțiunii. I-a văzut pe toți. Mai avea atâtea lucruri de făcut, dar moartea nu ține cont de planurile noastre.

Caucaz, septembrie 1920

Aleksandra. Narva, 1895

Când închide ochii, vede călătoria aia care a schimbat totul. Gheața.

Putea sta pe patinoarul acela pentru totdeauna. În (mic) pericol, dar trasându-și sigur direcția pe gheață. Aerul aspru îi înțepa obrajii. Totul căpăta intensitate, porii feței i se dilatau și răceala trecea prin ei până la carne. Bătăile inimii i se întetiseră ca mișcările unui cuțit care taie ceapă. Mușchii i se întinseră. Organele interne parcă i s-au așezat toate la loc. Oamenii arătau mai proaspeți, mai tineri, mai vii pe patinoar. Și zăpada – chiar dacă i s-ar fi dat șansa, n-ar fi putut să-i inventeze strălucirea.

Și, hop, Volodea o luă zâmbitor de mână, dezzechilibrând-o ușor. Au încetinit în doi.

„Și asta a fost tot, doamnelor și domnilor.”

Era cu Zoia – mereu cu Zoia. Plus colegii lui Volodea, care urmau să instaleze ventilatorul. Bucuria de pe patinoar i-a însoțit și la cină. Au râs toată seara. Porțiile erau mai mari decât cele din Sankt Petersburg. Până și la tort. Friptura era mai mustoasă. Șampania era prea dulce, dar era parte din farmecul locului, de parcă ar fi fost topită din perdelele grele și roz și candelabrele prăfuite.

Orchestra cânta Ceaikovski și Strauss, mâncând câte-o notă pe ici, pe colo. Dar cânta cu toată convingerea, și asta-i ceea ce contează, își spune și acum, cum a zis-o și-atunci, cu toată masa izbucnind în hohote de râs. Dar ea chiar nu glumea.

A doua zi, a doua e cea care contează. Nu prima.

A doua zi, dimineața, s-a trezit la fel de brusc cum sare dopul de șampanie. Volodea dormea încă dus. Ea era emoționată. O tăia în partea dreaptă a capului și-i era greață. Dar știa exact ce are de făcut.

S-a sculat, a băut apă, a mers la toaletă și a vărsat toată cina acolo. S-a simțit mai bine. Volodea își pusese perna peste cap între timp. Însă astea sunt detalii.

Ce s-a întâmplat mai târziu a contat pentru tot restul vieții: vizita la Kreenholm, fabrica de textile din Narva. Veniseră să instaleze ventilatorul pentru curățarea aerului. Vorbiseră despre ventilator jumătate de an deja. Era încercarea lui Volodea de a-și pune cunoștințele ingineresti în folosul grijiilor ei politice. Înainte de asta, îi tot zicea că trebuie să-și mai potolească dorința de a salva lumea, să se gândească la pași mici, concreți. În ea porneau tunurile când auzea asta. Roticele, motorașe, șurubașe – așa gândea el. Apoi au născut ventilatorul.

Greu l-a scos pe Volodea din pat în dimineața aia. A încercat tot, să-l mângâie – a mârâit. Să-l tragă de picioare – și le-a retras. Doar când i-a adus aminte că-i promisese vizita, el s-a sculat și-n două minute era gata și o ținea de mână.

În trăsură, s-au jucat. „Pe o scară de la unu la cinci, la cât v-ajunge durerea de cap? Să facem o medie pe grup”, a început Fedea, un coleg de-al lui Volodea. Șapte, i-a arătat Volodea pe degete. „Șurka știe cum să mă facă să mă simt mai bine, după cum vedeți...” Volodea i-a luat mâna într-a lui atunci, cu un zâmbet ironic, dar cu ochii calzi, negri și vii. O amețesc ușor și acum, când și-i aduce aminte. După câteva clipe, nu le mai făcea față și-și muta privirea-n altă parte, jenată.

La intrarea în fabrică – odată frumoasă, atunci delăsată și neîngrijită –, au fost întâmpinați de administrator. Un tip vinețiu – o sticlă de vodcă pe zi, 20 de ani, ghici ea-n gând. Centura abia îi încăpea sub burtă. Vorbea apăsător și cu o jovialitate prefăcută. Mihail Nikolaevici, parcă așa îl chema. Cât le-a povestit istoria

fabricii, Volodea tot căsca. O irită lucrul ăsta, deși povestea era într-adevăr plecticoasă, oficioasă, un soi de propagandă pentru proprietar și pentru eficiență.

Iar cum au intrat înăuntru, ea a-nceput să tușească de la praf, de nu se putea opri. I-au adus apă, și-oricum simțea niște boțuri mici în gât și-o pastă-n gură. Praf, mucegai, umezeală.

Camera de prim ajutor era cât patul lor de la hotel. De scaunul din colț era lipit un bătrân, de aveai impresia că de la atâția ani de șezut i se mutase centrul de greutate din piept în perna scaunului. „Faceți cunoștință cu Stepan Fiodorovici, muncitor în fabrică timp de treizeci de ani”, îl prezentă administratorul, mândru; continuă, pe un ton teatral, „de când nu i-a mai permis sănătatea (i s-au umflat picioarele, și-a pierdut puterile), a devenit medicul de prim ajutor. Dacă se lasă de asta, n-are cu ce trăi”, falsă el o tristețe. Administratorului i se părea că face un bine.

„Aveți studii de medicină?” I-a întrebat Zoia pe Stepan Fiodorovici. Bătrânul i-a zâmbit. „Am văzut atâtea accidente la viața mea, că pot face orice operație necesară.”

Un curent rece i-a trecut Aleksandrei prin șira spinării. O amintire i-a tăiat capul.

Mașenka. Mașenka cea cu zâmbetul până la urechi. Mașenka cea slăbuță. Mașenka cea micuță. Mașenka cea care a învățat-o cum să cheme găștele și să fluiere. Mașenka, prietena ei de vară. Mașenka din Kuusa, din satul mamei ei. Mașenka față de care a greșit. Cu care a fost crudă. Când Mașenka a rugat-o să-i dăruiască una dintre păpuși, ea i-a zis să-și cumpere ea una. Mașenka a izbucnit în plâns. Aveau patru-cinci ani, nu mai mult. Abia câteva săptămâni mai târziu, când Mașenka a trebuit să-și schimbe rochia după ce se udase într-o băltoacă, au mers amândouă în camera în care dormea Mașenka. Era la subsolul casei. Camera familiei Mașenkăi era mai mică decât camera Aleksandrei. „Unde e patul tău?” a întrebat-o. „Da noi n-avem pat, dormim la podea.” „Și jucăriile unde sunt?” „Nu am jucării”, a zis Mașenka cu ochii în podea. Atunci i-a mai

trecut un curent rece prin spate. I-a dăruit Mașei păpușa pe care a cerut-o. Dar, după doi ani, n-a mai găsit-o pe Mașa acolo vara. Murise de pneumonie în iarnă, pentru că n-avea palton.

Sentimentul de vină față de Mașa n-a părăsit-o niciodată. A rămas în ea ca o sârmă subțire în spate, care acum, iată, a devenit iar mult prea rece pentru temperatura corpului, ghimpată.

Îi dau lacrimile și-acum.

Atunci, o apucase și amețea.

În zona de lucru, praful era și mai gros. Cât Volodea și colegii lui s-au dus să instaleze ventilatorul care urma să salveze Rusia, ea și Zoia au mers cu administratorul. Însă Zoia n-a mai suportat și s-a întors mai devreme, iar administratorul, văzând pe fața ei oroare-n loc de admirația pe care miza, a lăsat-o să se plimbe singură prin fabrică. Cu toate astea, privirea lui enervată a continuat s-o urmărească, ca un ac în ceafă.

Aleksandra încerca să intre în vorbă cu muncitorii. Dar. Bărbații mai în vârstă se prefaceau că nu îi auzeau întrebările, femeile se uitau la ea cu neîncredere. Doar unele îi mai răspundeau în doi peri. „Cel puțin bărbatu-meu nu mai bea de când ne-am mutat aici”, i-a zis o femeie îmbătrânită înainte de vreme. Ar fi putut fi de-o vârstă cu ea.

Cel mai bine și-l amintește pe-un băiat, Alioșa, care căra covoarele din atelier în depozit. Avea ochi curioși și era plin de-o vitalitate aparte. Era tânăr, înalt, cu fața alcătuită din linii drepte, clare. Pomeții îi erau proeminenți ca ai lui Volodea. S-a apropiat el de ea, plin de energie și încredere. „Dumneavoastră sunteți aici să instalați filtrul, da?” Când i-a spus că soțul îi e inginer, ochii lui s-au înviorat și mai mult. „Și eu vreau să fiu inginer”, i-a zis el imediat, zâmbind cu optimismul cuiva care încă n-a fost învins de viață. „Dar trebuie să muncesc 18 ore pe zi aici, și când vin cele câteva ore libere de duminică”, a continuat el, fără să-și piardă din vitalitate, „îs prea obosit să învăț și-n loc... dorm. Avem bibliotecă, dar ce folos, că acolo e o singură carte tehnică. În rest, numai

povești. (Eu am mai luat două cărți de la un bătrân care a murit, săracul.) Dar cine să citească aici, că toți sunt analfabeți. Avem lecții seara, dar numai doi din douăzeci știu să citească. Dar asta nu e cea mai mare problemă.” Grăbit să reușească să spună tot, a continuat ca o morișcă, „ce-i mai rău e boala”. „Doi prieteni de-ai mei au murit de tuberculoză. Unul avea 27, celălalt – 29.”

Cuvintele lui rămâneau undeva deasupra ei, nici nu reușea să le proceseze. Mai târziu le-a scris, să le țină minte. „Mă-ntorc la lucru, că vedeți cum se uită administratorul la mine... Ca un vultur. Dar dumneavoastră poate vreți să mergeți și-n dormitoare, să vedeți cum trăim...” „Tare-aș vrea!” abia șopti ea. Îi venea greu să articuleze ceva. Aliașa a direcționat-o și i-a zis, tot zâmbind – „Să mai veniți!” Era ca un soare în tot praful ăla. Și-a împins iar căruciorul cu covoare făcute sul spre depozit. O talpă a papucilor i se dezlipea ușor când ridica piciorul.

Mai grea și mai singură, fără a arunca o privire înapoi, a trecut prin coridorul lung, pe lângă dușurile care duhneau a apă stătută – poalele rochiei roz i se însuriseră de la mizeria de pe podea.

În dormitor se aflau vreo douăzeci de paturi – unele dintre ele erau separate de perdele agățate pe sârme – albe, albastre, cu flori. Între ele, aveau loc de-o singură noptieră – niște lăzi întoarse, acoperite și ele cu perdeluțe. Deasupra paturilor, atârnavă în cuie câte o șapcă, un șal sau o broboadă. Într-un colț, pe o masă, se vedeau un ceainic din tablă și niște căni de tablă și de ceramică. Praful era peste tot – în aer, pe podea, în saltele, în plăpumiile vechi și cenușii, în nări, în părul ei. Mirosea a aer stătut. Dracu’ știe când mai deschiseseră ferestrele. Cum a intrat, i s-a întors stomacul, și-a ținut respirația, apoi s-a obișnuit și cu mirosul ăsta.

Patru copii se jucau la podea cu soldăței de metal și păpuși din petice.

O fetiță de vreo șase ani privea-n gol, așezată pe pat, lângă un bebeluș adormit. Aleksandra a făcut câțiva pași spre ei. Învelit atent, cu unghiuri exacte, într-o pătură groasă care a fost odată

albăstruie, bebelușul arăta ca o pupă. Părea doar un pic mai mic decât feciorul ei Mișka. S-a apropiat de el să-l privească, zâmbind, atentă să nu-l trezească. După câteva secunde, însă, și-a dat seama că bebelușul nu respira. Avea nările colțuroase, nu moi. Pielea îi era gri-gălbuie. Arăta ca un gândac întors pe spate. I-a pus mâna pe frunte – era rece. L-a luat în brațe. Tot rece era, nemișcat. Era mort.

A întors privirea spre fetița care-l veghea alături. „Se întâmplă uneori ca ei să moară în timpul zilei”, i-a răspuns fetița cu resemnarea unui gropar bătrân.

A izbucnit într-un plâns necontrolat. Într-o clipă, stomacul Aleksandrei deveni ca o mașină de cusut grea, rece, care o împungea adânc, sacadat. I s-a făcut iar greață. Prelinse pe fața copilului, lacrimile păreau rouă. Fără să poată reacționa, a mai ținut bebelușul câteva minute în brațe. Mașina de cusut continuă s-o coasă înăuntrul ei. Dureros, matematic, neîntrerupt. În afară, era liniște. Se auzea doar, din când în când, câte un zgomot puternic de textile aruncate. Greața continua, lacrimile curgeau șiroi, bebelușul nu respira.

Copiii mai mici se opriseră din joc și o priveau confuzi.

„Cum îl chema?” i-a întrebat ea în cele din urmă. „Jurka.”

L-a așezat înapoi pe pătuc. S-a apropiat de fetiță și a strâns-o la piept. „Pe tine cum te cheamă?” „Liza”, a zis fetița absentă. Copiii au venit atunci unul câte unul și le-au îmbrățișat, formând un ghem. Aleksandra a plâns și mai tare, și mai necontrolat.

Cum s-au auzit pași pe coridor, copiii s-au dezlipit de Aleksandra și de fetiță și s-au așezat repejor iar în colțul lor, la joacă.

Mută, Aleksandra a ieșit din dormitor, din fabrică, a urcat în trăsura și a mers direct la hotel. Nu se putea opri din plâns. Mulți ani a visat și bebelușul, și fata, și fabrica. Totul, totul s-a schimbat atunci. Din momentul acela, nu putea da înapoi. Nu era cale întoarsă.

Și-a petrecut restul zilei la Zoia în cameră. Au tăcut mult, ținându-se în brațe. Cald, strâns.

Când i-au revenit cuvintele, i-a zis cu jumătate din vocea ei obișnuită: „Am văzut un copil mort, Zoia.” Zoia și-a acoperit gura cu mâinile, ochii îi crescuseră și i se umeziseră imediat. „Nu!” a strigat ea, de parcă negația putea anula nedreptatea. I-a povestit, dezlânat, cu frânturi de cuvinte și de fraze, toată vizita, despre Alioșa, despre copii, despre Liza cu privirea sa absentă, despre bebelușul ca un gândac întors pe spate.

Lumea din afara fabricii, din afara momentului ăstuia dintre Aleksandra și Zoia, se îndepărta atât de mult de ele, încât a încetat să mai existe. I s-a făcut dor de Mișka. Dacă i se întâmplă ceva? Dar o a doua voce i-a răspuns: Mișka e în siguranță. Nu la el e problema.

Au tăcut. Au bocit. Și-au suflat mucii una, apoi cealaltă. S-au ținut de mână. Au icnit. Mașinile de cusut au făcut o pauză, și-apoi iar au pornit, în viteză, de neoprit.

„Ce facem după asta, ce putem face, Zoia? E ca și cu Mașenka. Păpușa o să le-o dăm, dar de pneumonie tot or să moară.”

Zoia nu zicea nimic. Doar își muta privirea spre geamul care da spre priveliștea superbă a Narvei acoperite sub zăpadă, cu cetatea ei medievală, râul unduit și casele egale.

După câteva ore, au răsunit răsete pe hol. Răsetele se apropiiau. Îi strângeau capul ca niște plăci de metal fierbinte.

„Aici erați!” Prin ochii umflați, umezi și lipicioși de la lacrimi, abia îi ghicea conturul corpului fluturând biletele de operetă, intrând în cameră cu prietenii lui.

„Haideți, doamnelor, îmbrăcați-vă”, l-a auzit atunci pe Volo-dea, care nu știa nimic, nu înțelegea nimic.

Și-apoi, cu grijă, dar încă prins de veselia grupului, „Dar ce s-a întâmplat, Șura? Te-ai rănit? Te-a supărat cineva la fabrică?”

El era la fel ca-n ziua precedentă, la fel ca în dimineața aia, și asta o înfuria. Ar fi dat cu pumnul în perete, dar nu avea puterea să miște nimic.

L-a împușcat doar cu privirea de forța unui glonte. Buzele îi tremurau, mucii îi curgeau de la plâns. Era o frumusețe.

Dar, din veselia lui gălăgioasă, a trecut într-un gest de blândețe. El s-a așezat atunci pe pat, apoi și-a strecurat batista din mâna lui în mâna ei. Totuși cât de bun putea fi el. Cât de blând. În furia ei se ivise o dără de căldură. Dăra de căldură pe care a tot căutat-o, mereu. Care-i aducea liniște.

„Nu putem continua așa”, i-a șoptit ea, „în timp ce alți oameni trăiesc ca animalele.”

Cum se amestecă niște cărți de joc în butuc, treceau, pe fața lui Volodea, una peste alta: surpriza, grija, anxietatea pierderii și a schimbării, nervii că uite cât încearcă să facă pentru ea, și ea nimic, fascinația – cu așa femeie n-ai când să te plictisești, perplexitatea, frica de scăpările ei de mânie, orgoliul rănit – cum îndrăznește să i se împotrivescă atât, și, poate cea mai puternică voce din el, oare chiar nu e în stare să se bucure și ea de viață. El îi oferă tot ce poate, și ea... I-a mai zis-o.

Dar ea nu-nțelegea cum nu vedea el ce vede ea. Acum se gândește, poate așa se apăra el. Poate așa se apărau toți cei care nu voiau să vadă, care voiau, pur și simplu, să se bucure de viață așa cum le fusese dată. Între ei, prăpastia s-a adâncit. Nu mai puteau sări de pe un mal pe altul fără să cadă.

De parcă a simțit și el răceala prăpastiei, ochii i s-au umezit.

Dar în ei pofta lui de dans și de tot ce-i dulce rămăsese, licărind. A fost unul dintre lucrurile care au făcut-o să se îndrăgostească de el; a devenit unul dintre lucrurile care au făcut-o să simtă că viața lor era îngrădită, subțire și falsă.

„Dar tocmai de asta am venit să vedem cum poate fi instalat ventilatorul, Șura.”

Naivul Volodea, care se aprindea de la motorașe ca un băiețel. Ca Mișka.

„Nu despre ventilatoare-i vorba, Volodea!” a mai încercat ea, aproape șoptind. „Ele nu pot schimba nimic. Totul, totul trebuie să se schimbe.”

„Oooo, iar începi.”